

בבית המשפט העליון

רע"ב 433/07

בפני: כבוד השופט א' א' לוי

המבקש: עמירם הוכברג

נגד

המשיבים: שירות בתי הסוהר
ועדת השחרורים המיוחדת

בקשת רשתו ערעור על פסק-דינו של בית המשפט המחוזי בתל-אביב לעניינים מנהליים, בעע"א 1824/06, מיום 26.12.06, שניתן בפני סגן נשיא השופט יהושע גרוס, והשופטות: אסתר קובו ומיכל רובינשטיין

בשם המבקש: עו"ד איתי הרמלין

בשם המשיבים: עו"ד גלעד שירמן

החלטה

1. בשנת 1996, בפרשה שהכתה גלים בציבור, רצח המבקש – פיזיקאי תושב רחובות – את גרושתו ואת אמה ונמלט לשווייץ עם בנם המשותף. לאחר שנעצר והובא לדין בישראל, הוא הורשע ועונשו נגזר לשני מאסרי עולם מצטברים. לא מכבר, בעת שהותו בכלא, הסכים לראשונה להודות ברצח הכפול ואף הוביל את החוקרים למקום בו השליך את גופת הרעיה.

2. בחלוף כעשור מן היום בו נכלא מאחורי סורג ובריח, עתר המבקש לוועדת השחרורים המיוחדת של שירות בתי-הסוהר, למען תמליץ לנשיא-המדינה על קציבת עונשו. אך הוועדה ממילא לא הוסמכה לכך, באשר חוק שחרור על-תנאי ממאסר, התשס"א-2001 קובע כי המלצתה לא תימסר בטרם חלפו 15 שנים מן היום שבו החל אסיר, שעונשו נגזר למאסרי-עולם מצטברים, לרצותו. כך נאמר בסעיף 29(ב) לחוק:

29. המלצה בענין קציבת (א) ...

עונש מאסר עולם (ב) אסיר עולם הנושא עונש של שני מאסרי עולם מצטברים או יותר, רשאית ועדת שחרורים מיוחדת, לבקשתו, להמליץ לפני נשיא המדינה לקצוב את עונשו לאחר שחלפו לפחות חמש עשרה שנים מהיום שבו החל לשאת את מאסרי העולם שנגזרו עליו בגזר דין אחד או היום שבו נגזר עליו בערכאה ראשונה מאסר העולם האחרון, המוקדם מביניהם. [ההדגשות הוטפו]

3. המבקש, שמאן להשלים עם תוצאה זו, עתר לבית-המשפט המחוזי בתל-אביב ובפיו שלוש טענות של עיקר, שעל אודותן ארחיב, היות ששבו והועלו בבקשה שבפני. על-פי האחת, נגועה הוראתו של חוק שחרור על-תנאי ממאסר באי-חוקיות, באשר היא שוללת מאסיר-עולם שעונשו טרם נקצב, בכוונת-מכוון, את הידיעה מהו משך העונש שעליו לרצות. חוסר ודאות זה, לטענת המבקש, הוא מקור לסבל נפשי רב, פוגע שלא כדין בכבודו ואין לו דבר עם תכליתו של מוסד הענישה. למעשה, כך טענתו השנייה של המבקש, אין לראות בהבחנה בין אסיר עולם שהורשע ברצח יחיד לבין מי שהורשע במספר גדול יותר של מעשי רצח, לענין קציבת העונש, אלא הכבדה עונשית על האחרון. ככזו – אוסר הדין, והכוונה היא לסעיף 3(ב) לחוק העונשין, התשל"ז-1977, על החלתה באורח רטרואקטיבי ("אין עונשין למפרע" מורנו סעיף חוק זה). ומאחר שאת מעשיו ביצע המבקש מספר שנים קודם שנחקק חוק שחרור על-תנאי ממאסר, אין אבחנה זו תקפה לגביו. הטענה השלישית גורסת, כי ככל שניתן לייחס תכלית ראויה להוראה המשהה את סמכותה של ועדת השחרורים, הרי היא מצויה בצורך להקצות די זמן לקיומם של הליכי המשפט ושל ההליכים הנוגעים בקליטתו של האסיר בבית-הכלא ובהערכת אישיותו ומצבו, ובענין זה ממילא אין הבדל משמעותי בין אסיר-עולם אחד למשנהו.

4. לאחר שבית-המשפט המחוזי דחה טענות אלו – וזאת הוא עשה הן מטעמים של היעדר סמכות ענינית והן לגופם של דברים, הגיש המבקש, באמצעות בא-כוחו, עורך-הדין איתי הרמלין מהתוכנית לזכויות בהליך הפלילי באוניברסיטת תל-אביב, את הבקשה שבפני להרשות קיומו של ערעור לפני בית-משפט זה. אולם, לאחר שעיינתי בבקשה ובתשובת המדינה לה – המנוסחות שתיהן ביד מקצועית – מסקנתי היא כי אין בכוחן של הטענות שהועלו להקים עילת ערעור. הטעם לכך הוא כי לשאלות, הצריכות

כנטען לפנים, ניתן כבר מענה בפסיקתו של בית-משפט זה. בכולן היטיב בא-כוח היועץ המשפטי לממשלה, עורך-הדין גלעד שירמן, לפרוש את עמדת הפסיקה, וזו – די בה להכרעה גם במקרה שבפני.

5. "מאסר עולם בגין רצח הוא כלשונו וכפשוטו מאסר לכל החיים" – דברי השופטת ד' ביניש בע"פ 1899/04 ליבוביץ נ' מדינת ישראל, פ"ד נט(5) 934, 942 (2005). לעולם תהא זו נקודת המוצא כי אדם שנגזר דינו למאסר עולם ניטלה ממנו, בצו החברה, חירותו עד אחרון ימיו. ואם נמסרה לנשיא-המדינה הסמכות לשנות מתוצאתו של עקרון זה, בדרך של חנינה או קציבת העונש, היה זה אך משום ההכרה כי בהתקיים הנסיבות המתאימות, עשויה מידת הרחמים לגבור על מידת הדין (בג"צ 177/50 ראובן נ' יו"ר וחברי המועצה המשפטית, פ"ד ה(1) 737, 747 (1951); בג"צ 706/94 רונן נ' שר החינוך והתרבות, פ"ד נג(5) 389, 414 (1999)). איני נכנס בגדרו של דיון זה לשאלה כלום קנויה לו, לאסיר-העולם, זכות כי קציבת עונשו תישקל. אך אין חולק, כי לא עומדת לו כל זכות כי הדבר ייעשה דווקא בנקודת הזמן הראויה בעיניו, ובפרט במועד מוקדם מזה הנקוב בחוק. עיקר הוא בעיני כי חוסר הוודאות בה שרוי, כנטען, אסיר-העולם, אינו כזה כלל ועיקר. ודאותו של הלה היא, כי משנטל את חייו של אחר, שוב לא תושב לו חירותו. ודאותו היא, כי עונשו נגזר לריצוי שארית ימיו מאחורי סורג ובריח. ודאות זו היא מנת חלקו, כל עוד לא החליטו הגורמים המוסמכים לשנות מן הדבר. ואם צער וסבל כרוכים בכך, הרי את אלה המיט אסיר-העולם על ראשו-הוא, במעשה הנפשע בו שלח ידו.

6. כמו מאליה מתעוררת, לפיכך, התהייה מה הבדל יש בין מי שנטל את חייו של אדם אחד לבין האחראי למספר מקרי רצח, שהרי זה גם זה עונשם כליאה עד אחרון ימיהם. התשובה לכך מצויה במישור הערכי, וממנו נגזרת גם השלכתם המעשית של הדברים. הדין מכיר בייחודו של כל מעשה רצח באשר הוא, ובמשקלו המיוחד של כל קורבן למעשה כזה, שהיה עולם ומלואו קודם שקופד פתיל חייו. אות ההוקעה שמצמידה החברה לנטילת החיים, ראוי לו כי יהיה מוטבע בכל מעשה רצח, ומטבע הדברים הוא עמוק וניכר אף יותר במי שנטל את חייהם של אנשים מספר. אחד מביטויי של הדבר ניתן לו במדיניות הענישה, המאפשרת לגזור – ובמצטבר – יותר מעונש אחד של כליאת-עולם לאדם (ע"פ 9804/02 שר נ' מדינת ישראל, פ"ד נח(4) 461, 472 (2004)). למדיניות זו טעם נוסף, והוא הצורך בהרתעת-היחיד מפני ביצועם של מעשי רצח נוספים. רציונלים אלה היטיבה להסביר השופטת ד' דורנר :

“ערך חיי האדם וסלידתנו העמוקה ממעשים הפוגעים בו חייבים למצוא ביטוי מפורש ונפרד גם במסגרת גזירת העונש, הן לעניין מספר העונשים שיש לגזור על הנאשם והן לעניין הצטברותם. אף כי מעשה רצח של אדם בודד הוא כשלעצמו מעשה נפשע וחמור מאין כמותו, גזירה של אותו עונש על מי שרצח אדם אחד ועל מי שרצח רבים עלולה להתפרש כהחלשה של משמעות ערך חיי האדם, ואף עלולה לפגוע במידת ההרתעה. שכן, מה יעצור רוצח מלהרבות את קורבנותיו אם בגין הקורבנות הנוספים הוא לא יהיה צפוי לכל תוספת עונש?” [ע”פ 1742/91 פ”ד נ’ מדינת ישראל, פ”ד נא(5) 289, 303 (1997). ראו גם ע”פ 597/88 אנג’ל נ’ מדינת ישראל, פ”ד מו(5) 221, 255 (1989); ע”פ 399/89 מדינת ישראל נ’ זלום, פ”ד מו(2) 187, 192 (1992)]

7. ברם, לא רק בהיבט הענישה ניתן ביטוי לחומרה היתרה שמייחס הדין לקטילת הרבים. ברור הדבר, כי זו עשויה – בנוסף לעונש שהיא גוררת – להעיב על הנכונות לעשות חסד עם מבצעה ולקצר את מאסרו באמצעות קציבה. זהו הרקע לחקיקתו של סעיף 29(ב) הנ”ל, המשמיענו כי הנסיבות המיוחדות – העשויות לזכות אדם באותה התחשבות מיוחדת בה מכיר הדין – יאחרו להבשיל מקום בו נגזרו לו מאסרי-עולם מצטברים. הוראה זו, אף כי קשורה היא בטבורה לטיב העונש שנגזר, אינה חלק ממלאכת הענישה. לאחר הקציבה ממילא נמנית התקופה שנקבעה – שאורכה, על-פי הוראת החוק, הוא 30 שנים לכל הפחות – מן היום בו החל ריצוי העונש ולא מיום הקציבה. לאמור – דחיית הקציבה אינה מאריכה את תקופת המאסר. אין היא אלא ביטוי לכך, כי בענינו של אדם שמעשיו היו כה חמורים עד כי נידון לעונשים מצטברים, לא תוכל עשייתו של החסד להישקל אלא מקץ שנים רבות.

8. מן האמור קמות ועולות שתי מסקנות, אשר בהן יש משום מענה לטענותיו הנוספות של העותר. ראשית, ברי כי תכליתה של האבחנה שבין רוצחים לענין קציבת העונש, אין מקורה בצורך להותיר די זמן להשלמתם של הליכים משפטיים ומנהליים כאלה ואחרים. שורשיה מצויים, כאמור, בתפישה הערכית המקדשת את חיי-האדם. שנית, היות שדחיית הקציבה אינה בבחינת ענישה, ממילא אין כל רלוונטיות להוראה הקבועה בסעיף 3 לחוק העונשין.

יטען הטוען כי גם אם כך, חקיקה רטרואקטיבית בכל ענין שהוא – לא רק בתחום הענישה – הינה פסולה. בטענה זו אין ממש. הלכה היא, כי אפילו נקבעה להוראת חוק תחולה למפרע, אין בדבר מאום מקום בו כיוון לכך המחוקק במילותיו המפורשות, או כשהדבר משתמע מתכליתו של החוק (עע”א 1613/91 ארביב נ’ מדינת

ישראל, פ"ד מו(2) 765, 775 (1992); רע"א 7678/98 קצין התגמולים נ' דוקטורי, בפסקה 15 לפסק-דינה של השופטת א' פרוקצ'יה (טרם פורסם, 20.6.05). בענין שבפנינו, מצווה סעיף 48 לחוק שחרור על-תנאי ממאסר, בלשון מפורשת, לאמור:

48. הוראות מעבר (א) ...
 (ב) אסיר, שנגזר עליו עונש מאסר לפני פרסומו של חוק זה... יחולו עליו הוראות חוק זה...
 (ג) ...

כבר נקבע, כי במלים אלו כיוון המחוקק לכך שהוראות החוק יהיו תקפות אף בענינם של אסירים, שדינם נגזר לפני שבא לעולם. עמדנו על כך ברע"ב 1559/03 מדינת ישראל נ' טוויסה, פ"ד נח(1) 880 (2003):

"המחוקק היה רשאי להורות כי הדין הישן יחול גם להבא על אסירים, ואז היה נוצר מצב שבו על אותה קבוצת התייחסות (אסירים) יחולו דינים שונים. האפשרות האחרת, ולהשקפתי בה בחר המחוקק, הייתה החלתו של החוק החדש, החלה אקטיבית, על כל קבוצת ההתייחסות... בכך נתן המחוקק ביטוי לכוונתו שלא לבצע מעשה הכלאה של חוקים אלא להחליף את ההסדר הישן בהסדר חדש". [שם, בעמ' 892. ראו גם בג"צ 1401/01 שריד נ' יושב-ראש הכנסת, פ"ד נה(5) 394, 397 (2001); רע"ב 3748/02 גרצברג נגד סגן מנהל בית הסוהר איילון (לא פורסם, 28.8.02)].

ובכך לא די. בפסיקה נקבע עוד כי בסוגיה המוסדרת בסעיף 29 לו, החוק אינו מורה כלל על תחולה רטרואקטיבית, כי אם על תחולה אקטיבית ופרוספקטיבית. לאמור – עוסק הוא באסירים שעונשם טרם נקצב, בין אם ענינם תלוי ועומד בוועדת השחרורים ובין אם טרם הובא בפניה. גם ראייה תכליתית אינה תומכת במסקנתו של המבקש. העקרון שבבסיס ההסתייגות מחקיקה למפרע הוא כי אין להחיל על אדם את תוצאותיהן של נורמות, שלא היו תקפות במועד בו בחר לנהוג כפי שנהג; ובפלילים – כי אין זה ראוי להפוך מעשה, שבשעת ביצועו לא היה כלל אסור או שנשא עונש מסוים, למעשה האסור בדיעבד או כזה שהעונש עליו חמור יותר. התחולה למפרע פוגעת בעקרון החוקיות, כמו גם בעקרון האוטונומיה של רצונו החופשי של אדם, אשר בחר לכוון התנהגותו על-פי הדין הקיים בעת שבוצעה (שניאור זלמן פלר יסודות בדיני עונשין א 223 (1984)). בענינו, אין כל שיכות לעקרונות אלה. כלום ניתן לטעון ברצינות, כי לו ידע המבקש שעונשו ייקצב רק במועד מאוחר יותר, היה מסתפק

ברציחתו של קורבן אחד? והאם נמנע הוא מלעתור, בשלב הטיעונים לעונש, נגד גזירתם של מאסרים מצטברים אך משום שלא סבר כי יש הבדל מעשי בין השניים? אין זאת אלא, שהמבקש חפץ להיבנות מרעיון, שאינו רלוונטי כלל ועיקר לעניינו.

9. אוסיף ואעיר, כי המגבלה המעכבת את המלצתה של ועדת השחרורים לקצוב את עונשו של אדם, לא הייתה קיימת במועד בו ביצע המבקש את פשעיו מן הטעם הפשוט, שוועדת השחרורים עצמה טרם הוקמה באותה עת. על-פי הדין דאז, פונים היו אסירי-עולם ישירות אל נשיא המדינה למען יקצוב את עונשם. ועדת השחרורים אינה מקימה מחסום-שבדין מפני פנייה שכזו גם כיום. ככל שסבור המבקש כי אלמלא השינוי שבחוק היה נשיא-המדינה מטה אוזן לעתירתו, פתוחה הדרך בפניו לשוטחה בפני הנשיא אף עתה.

10. בשולי הדברים אטעים, כי איני רואה כל סיבה מדוע לא יהא בית-המשפט המחוזי מוסמך לדון בעתירות כגון דא, וזאת מכוחו של סעיף 62א לפקודת בתי הסוהר. אכן, עתירה לפי פרק ד' לחוק שחרור על-תנאי ממאסר אינה האכסניה ההולמת, באשר טרם נתקבלה החלטה כלשהי בידי ועדת השחרורים. ואולם, סעיף 62א הנ"ל הוכר בפסיקה כמקנה זכות עתירה בקשת רחבה של נושאים (רע"ב 4865/04 מדינת ישראל נ' סויסה (טרם פורסם, 28.6.05), ואין לי כל יסוד לסבור שעתירה נגד חוקתיותו של סעיף חוק, שענינו מאסר, אינה באה בגדרם של אלה. ועוד מובן הדבר, ואף אינו חדש, כי סמכותו של בית-המשפט המחוזי אינה ניטלת הימנו אך בשל היבטיה החוקתיים של סוגיה המונחת לפתחו, ותהא מעטפתה הפורמאלית של הסוגיה כאשר תהא.

סיכומו של דבר, אני דוחה את הבקשה למתן רשות ערעור.

ניתנה היום, כ"ב בכסלו התשס"ח (02.12.07).

ש ו פ ט